

39. Encyklopedia katolicka / Redaktor naczelny ks. dr. Eugeniusz Ziemann. – Lublin: Katolicki uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, 2006. – T. 11: LU – “Maryawita”. – 1488 s.
40. Lorens B. Unickie bractwo Świętego Onufrego w Jarosławiu // Zeszyty naukowe Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Rzeszowie. Seria społeczno-pedagogiczna i historyczna. Historia 8. – Rzeszów, 1999. – № 36. – S. 63 – 71.

Bohdan Lazorak

Regulation of Leon Sheptytsky for Lviv fraternity of Exaltation of the Holy Cross

The article consists of an introduction and a document. In a preface the short review of historiography of church fraternities is given, which were located in the suburbs of the city Lviv during the XVI - XVIII centuries. The institutional-regulatory role of the fraternity regulations is analyzed, their content and type of form in the second half of XVIII century are characterised. Also unknown regulation of the Lviv church fraternity of Exaltation of the Holy Cross is published, which was confirmed by Leon Sheptytsky in 1762.

Key words: church fraternity, regulation of fraternity, Lviv church fraternity of Exaltation of the Holy Cross.

Krzysztof Latawiec,

*doktor, adiunkt Zakładu Historii Krajów Europy Wschodniej
Instytutu Historii Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie,*

Andrzej Szabaciuk,

*magister, doktorant
Instytutu Historii Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie*

Kwestia przywrócenia Kościoła greckokatolickiego w Królestwie Polskim w latach 1905–1906

Питання відбудови Греко-Католицької Церкви у Польському Королівстві в 1905-1906 рр.

Ключові слова: Польське Королівство, Греко-Католицька Церква, політика визнання, Галичина, Православна Церква.

Kościół greckokatolicki na terenie Imperium Rosyjskiego ostatecznie zlikwidowano 11/23 maja 1875 r., kończąc w ten sposób systematycznie prowadzoną przez wiele lat akcję „jednoczenia z prawosławiem” członków Kościoła unickiego w carskiej Rosji. Wbrew oczekiwaniom władz, „kwestia unicka” nie uległa samoistnemu rozwiązaniu wraz z likwidacją Unii, czego widocznym dowodem był masowy opór ludności wobec siłą narzuconego prawosławia. Sami Rosjanie nie mieli złudzeń co do charakteru „aktu zjednoczenia”. Nawet ober-prokurator Synodu Świętobliwego Konstantin Pobiedonoscew, który w październiku 1881 r. przebywał z wizytą w generał-gubernatorstwie warszawskim [5, knlb.], zdawał sobie sprawę z „gorzkich, nieszczęsnych następstw politycznego awanturnictwa roku 1875”. W prywatnej korespondencji z Jekatieriną Tiutczew pisał: „Ruscy ludzie, którzy żyjąc w Polsce przez 300 lat, nie zwracali się w stronę

polskości i katolicyzmu, kiedy wpadli w nasze ręce, stali się katolikami i mówią po polsku” [24, s. 215].

Ideę „dobrowolnego zjednoczenia” najbardziej stawiało w wątpliwość to, że 24 parafii z 266 nie przyjęły prawosławia (21 z guberni siedleckiej, 2 z łomżyńskiej i 1 z warszawskiej). Najszybciej z prawosławie przyjęli parafianie byłej cerkwi unickiej w Warszawie (dnia 25 stycznia / 6 lutego 1876 r.). Pozostałe parafie nie były jednak nazbyt chętne pójść za jej przykładem. Łączna liczba unitów odmawiających przyjęcia prawosławia wynosiła ponad 28000 osób [15, s. 664-666]. W dniu 2/14 maja 1877 r. Komitet do Spraw Królestwa Polskiego ogłosił postanowienie, w którym była mowa, że za prawosławnych należy uważać wszystkich bezspornie byłych unitów, od momentu zjednoczenia ich parafii z prawosławiem i zlikwidowania unickiej hierarchii w imperium rosyjskim [5, knlb.; 7, k. 3].

Przeszło trzydzieści lat upłynęło administracji, na obszarach zamieszkałych przez byłych unitów, na rozwiązaniu tzw. problemu opornych. Stworzony nadzwyczajny organ administracji cerkiewnej w postaci Chełmskiego Zarządu Duchownego działającego w 1876 r., sprawującego bezpośredni nadzór nad wyznawcami Kościoła prawosławnego, którzy do 1875 r. byli unitami [21, s. 307-322]. Stosowano szereg innych form nacisku administracyjno-politycznego na „opornych” by ci jednak nie manifestowali swojej odrębności oraz zaakceptowali istniejący stan rzeczy.

Sytuacja diametralnie uległa zmianie po ogłoszeniu tzw. ukazu tolerancyjnego w dniu 17/30 kwietnia 1905 r. Konsystorz prawosławnej diecezji chełmsko-warszawskiej był dobrze zorientowany w nastrojach panujących wśród byłych unitów i o ich silnym przywiązaniu do obrzędowości unickiej sprzed 1875 r. Już 28 kwietnia / 11 maja 1905 r. wydał okólnik, skierowany do duchowieństwa prawosławnego eparchii. Dokument ten był wynikiem konsultacji prowadzonych między arcybiskupem Hieronimem a biskupem Eulogiuszem. Zezwolono wtedy na niewielkie zmiany w liturgii i praktyce cerkiewnej, a także dopuszczanie innych tradycji funkcjonujących w czasach Unii. Nie mogły być one jednak sprzeczne z dogmatami Cerkwi prawosławnej i „mąci sumień” wiernych [8, k. 7-7v].

Również 28 kwietnia / 11 maja 1905 r. wydano kolejny okólnik związany z planowanym na 17/30 maja zjazdem diecezjalnym w Chełmie. Celem zjazdu miało być omówienie następujących problemów: 1. W jaki sposób ukaz tolerancyjny odcisnął się na życiu byłych parafii unickich; ile osób odeszło, a ile pozostało przy prawosławiu; 2. Co może pomóc zatrzymać wiernych przy Cerkwi prawosławnej i zachęcić do niej osoby, które od niej odeszły; 3. Jakie działania są konieczne w celu ożywienia życia cerkiewnego [2, k. 2].

Zjazd diecezjalny w Chełmie był próbą przegrupowania sił po szoku, jaki wywołała masowa konwersja byłych unitów na katolicyzm. W nowej sytuacji należało znaleźć nowe, skuteczne metody działania. W raportach dostarczanych gubernatorowi lubelskiemu przez duchowieństwo prawosławne, można było zauważyć, że przeważająca liczba księży była przeciwna jakimkolwiek ustępstwom na rzecz byłych unitów. Jednak by zatrzymać odpływ wiernych biskup Eulogiusz był skłonny iść na znaczące ustępstwa w sferze obrzędowej [9, k. 47-47v]. Interesujące jest to, że wśród wiernych istniały różne stanowiska odnośnie zmian np. parafianie cerkwi św. Mikołaja w Hrubieszowie poinformowali gubernatora lubelskiego o chęci domagania się przywrócenia Unii na planowanym zjeździe diecezjalnym w Chełmie. Inteligencja akcentowała, że w celu zachowania „narodowości unickiej”, potrzebne jest utworzenie samodzielnej eparchii z oddzielnym konsystorzem. Należało również przeforsować ustanowienie wspólnego kalendarza obchodzenia świąt

oraz wprowadzić w szkołach cerkiewno-parafialnych i w kazaniach „język małopolski”. Sugerowano także używania w cerkwiach małopolskich pieśni religijnych oraz dokonania zmian w wystroju świątyń. Przewidywano przekazanie zarządu parafiami w ręce wiernych przy jednoczesnym zabezpieczeniu duchowieństwa [9, k. 48-48v].

Na wspomnianym zjeździe nie zdecydowano się jednak na nowe ustępstwa na rzecz parafian i przystąpiono do energicznej działalności politycznej. Głównym jej celem było zainteresowanie władz w Petersburgu sytuacją ludności prawosławnej Królestwa Polskiego, a przynajmniej jej obrazem wdzianym oczyma duchowieństwa parafialnego [1, k. 206-206v; 9, k. 14]. Problem zmian zagłuszyła zmasowana, prowadzona na niespotykaną dotychczas skalę akcja propagandowa, w którą zaangażowało się osobiście duchowieństwo. Największą aktywnością wykazał się biskup Eulogiusz, który doprowadził do reaktywowania prawosławnej diecezji chełmskiej [25, P. 181-183].

Możliwe, że dyskusję na temat przywrócenia Kościoła greckokatolickiego przerwała postawa byłych unitów. Ich masowa i szybka konwersja na katolicyzm, sprawiła że problem stracił na znaczeniu. W liberalnej prasie rosyjskiej pojawiały się jednak głosy, aby nie porzucać tej sprawy. W gazecie „Русь” ukazał się ciekawy artykuł poruszający ten problem. Jego autor stwierdził, że przez lata staraliśmy się zrobić z „Małorusinów” Rosjan, a obecnie swoją postawą proponujemy im całkowite spolszczenie. Odpowiedzią na masową konwersję byłych unitów na katolicyzm, powinno być przywrócenie Kościoła greckokatolickiego i zwrócenie zabranych cerkwi, co może przyczynić się do utrzymania byłych unitów w kręgu tradycji ruskich, pomimo silnej presji „katolicyzmu i polonizmu”. Z tego punktu widzenia, walka z Kościołem katolickim nie jest rozwiązaniem. Jak stwierdzono: „[...] niechaj zabierze nam (Rosjanom i Rusinom) to co należy do niego z ducha; niechaj przechodzą na katolicyzm wszyscy uznani urzędowo za „opornych”. Ale z jakiej racji sztucznie skłaniać do przechodzenia na katolicyzm ludzi, których uciskaliśmy dotychczas pod pozorem ochrony wiary prawdziwej?” Reaktywowana Cerkiew unicka, może stać się za „przykładem Galicji narzędziem ochrony miejscowej ludności przed naturalnymi procesami ekspansji silniejszego orężem kultury narodu polskiego” [17, S. 6]. Takie głosy nie znalazły jednak szerszego audytorium.

Zasady przechodzenia z jednego wyznania na drugie regulowało spóźnione rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z 18/31 sierpnia 1905 r. Nakładało ono na osoby pragnące porzucić religię państwową długotrwałą, uciążliwą i kosztowną procedurę [12, k. 80-89v]. Ogromna większość byłych unitów obszaru Chełmszczyzny i Podlasia, decyzję o przejściu na katolicyzm podjęła zaraz po ogłoszeniu aktu tolerancyjnego, jeszcze przed wydaniem okólnika [19, S. 8].

Gwałtowny przebieg konwersji sprawił, że niezwykle ostrożne w sprawach religijnych władze rosyjskie, nie zdecydowały się na radykalny krok w postaci przywrócenia Kościoła greckokatolickiego w Królestwie Polskim. Nowym panaceum na problemy prawosławia miało być mitologizowane „wyodrębnienie Chełmszczyzny”. Dość szorstko i niezwykle trzeźwo ocenił ten projekt ówczesny gubernator lubelski Jewgienij Mienkin: „Nie wchodząc w analizę wszystkich przyczyn, jakie stały przeciwko utworzeniu takiej guberni, pozwolę sobie zauważyć, że środek ten miał znaczenie kilka lat temu. Obecnie wraz z wydaniem aktu tolerancyjnego i zniesieniem większości ograniczeń obowiązujących w guberniach południowo-zachodnich, wydzielenie Chełmszczyzny w jedną administracyjną całość, nie ma żadnych podstaw ze strony interesów prawosławia i rosyjskiej narodowości i przynosi ze sobą wręcz niemożliwy wydatek na utworzenie nowej, sztucznej guberni” [9, k. 74-75v].

Władze carskie, podobnie zresztą jak Cerkiew prawosławna, nie były gotowe na wprowadzenie pełnej tolerancji religijnej. Z tego też powodu, pierwsze projekty związane z restaurowaniem greckokatolickiej diecezji chełmskiej powstały w Galicji. Autorem ich był metropolita Andrzej Szeptycki, który 17/30 stycznia 1901 r., z rąk papieża Leon XIII otrzymał tytuł „apostolskiego administratora Ukrainy” [23, c. 204]. Działania jego skierowane były przede wszystkim na obszary Rosji [22, S. 38-52], ale podejmował on także próby mające na celu restytuowanie greckokatolickiej eparchii chełmskiej. Pod koniec czerwca 1905 r. skierował w tej sprawie list do papieża Piusa X. Szeptycki nie uznawał niekanonicznych decyzji podjętych w sprawie greckokatolickiej eparchii chełmskiej w latach 1872-1875. Traktował ją jaką diecezję wakującą. Dawnym ruskim obyczajem, w wypadku wakansu w eparchii, opieka nad nią spoczywała w rękach sąsiedniego metropolity ruskiego, a więc w tym przypadku – metropolity halickiego. W związku z wydaniem ukazu tolerancyjnego w Rosji prosił papieża o zapewnienie kanonicznej obsady wakującego stanowiska biskupa chełmskiej diecezji greckokatolickiej. Akcentował przy tym, że z ok. 30 byłych księży unickich z Królestwa Polskiego (przebywających w Galicji od 1875 r.) zwróciło się do cara z prośbą o przywrócenie odebranych im praw [18, c. 104]. Metropolita A. Szeptycki chciał wykazać, że zachowanie katolickiego obrządku wschodniego jest korzystne dla Kościoła katolickiego w Rosji. Z jednej strony prawosławni, którzy przyjmą katolicyzm nie muszą wyzybywać się swojego obrządku, a z drugiej, pozbawia to silnego argumentu „przeciwników jedności” podkreślających, że przejście na katolicyzm równa się utracie przez wiernych obrzędowości wschodniej i przyjęciu obcego „łaciństwa”. Z tego powodu metropolita Andrzej Szeptycki prosił o przekazanie na jego ręce, za pośrednictwem sekretarza papieskiego, oficjalnego stanowiska kurii papieskiej w sprawie zasad zmiany obrządku w greckokatolickiej eparchii chełmskiej [18, c. 106-108]. Prośba ta jednak nie spotkała się z pozytywnym odzewem ze strony Rzymu.

W dniu 3/16 lipca 1905 r., grupa wspomnianych przez metropolitę A. Szeptyckiego księży unickich z Królestwa Polskiego (16 osób z Emilianem Pociem i Kornelem Masiewiczem na czele) wystosowała do Mikołaja II list. Proszono w nim cara, o przywrócenie diecezji unickiej oraz udzielenie im pozwolenia na powrót do Rosji i objęcie ich dawnych parafii. Zasadność takiego postępowania argumentowano tym, że po 17/30 kwietnia 1905 r., byli unicy porzucają prawosławie i są zmuszeni przyjmować katolicyzm, gdyż pozbawieni są możliwości korzystania ze „swoich ruskich duchownych” [4, k. 7]. Ich powrotowi sprzyjało zniesienie zakazu osiedlania (istniejącego od 1875 r.) i nadzwyczajnego nadzoru policyjnego wprowadzonego dla duchowieństwa unickiego w dniu 11/24 lutego 1905 r. [20, S. 102-107; 10, k. 48-48v; 16, S. 2]

Kolejną próbę przywrócenia obrządku unickiego w Królestwie Polskim podjął albański studyta, skryptor biblioteki watykańskiej oraz współzałożyciel stowarzyszenia rosyjskich katolików obrządku wschodniego w Rzymie, Nikołaj Franko [22, S. 48-52]. Z grona osób zabiegających o ustanowienie Cerkwi unickiej w Królestwie Polskim, prezentował on najbardziej antypolskie poglądy. W pismach z 2/15 i 5/18 października 1905 r., skierowanych do ober-prokuratora Synodu Świętobliwego, zaakcentował szkodliwe działania „Towarzystwa Opieki nad Unitami”. Organizacja ta wg Franko wydawała proklamacje zachęcające „katolików obrządku wschodniego” do przechodzenia do Kościoła rzymsko-katolickiego. W odpowiedzi na takie postępowanie, katolickie

duchowieństwo obrządku wschodniego, jak stwierdził, prosi o przywrócenie na terenach Królestwa Polskiego wspomnianego obrządku. Franko uważał, że władze rosyjskie w celu „ukrócenia polskich knoń” powinny porozumieć się z papieżem, stworzyć Rusinom-katolikom z Podlasia hierarchiczną organizację oraz restytuować diecezję unicką w Chełmie, utworzyć parafie i wyasygnować na ten cel środki finansowe [4, k. 7].

Analogiczne pismo do ober-prokuratora Synodu Świętobliwego, w dniu 2/15 listopada 1905 r. zwrócił się ihumen klasztoru bazylianów we Lwowie o. Jeremiasz Łomnicki. W swoim piśmie skierowanym do Petersburga zauważył, że po wydaniu ukazu tolerancyjnego, unicy południowo-zachodnich i północno-zachodnich guberni, porzucają prawosławie i razem z tym tracą swoją ruską narodowość. W jego opinii, jedynie poprzez umożliwienie im przejścia na Unię, przy działalności zakonu bazylianów, możliwe będzie powstrzymanie dalszych konwersji na katolicyzm. Z tego powodu prosi władze rosyjskie o udzielenie pozwolenia na czasowe osiedlenie się w Rosji i rozpoczęcie działalności misyjnej w wyżej oznaczonych guberniach [4, k. 7-7v].

Możliwość wyrażenia zgody na owe misje, wywołała niepokój wśród duchowieństwa prawosławnego Królestwa Polskiego. Było to konsekwencją artykułu opublikowanego w gazecie „*Народъ*” 21 grudnia 1905 / 3 stycznia 1906 r. Sugerowano w nim, że bazylianów misjonarz o. Jeremiasz Łomnicki, miał potajemnie udawać się wizytami do miejscowości pounickich. Sprawa była na tyle poważna, że warszawski generał-gubernator Gieorgij Skałon, w piśmie skierowanym do gubernatora lubelskiego z 4/17 stycznia 1906 r., prosił o szczegółowe informowanie Warszawy o ewentualnych takich wizytach. Naczelnicy powiatów po przeprowadzonych w tej sprawie dochodzeniach, nie znaleźli dowodów potwierdzających owe pogłoski [11, k. 1-12]. Problem ten został podniesiony w trakcie zjazdu duchowieństwa prawosławnego dekanatu radzyńskiego 17/30 stycznia 1906 r. Do miejscowego duchowieństwa doszły pogłoski o planach snutych przez zakonników bazylianów z Galicji, mających na celu namawianie do przyjęcia Unii, osoby, które przyjęły katolicyzm (jak i wyznania prawosławnego). Z tego powodu duchowieństwo zwróciło się do władz diecezjalnych z prośbą o zakazanie bazylianom prowadzenia takiej działalności w prawosławnej diecezji chełmskiej [3, k. 73-73v].

Władze rosyjskie nazbyt liczyły się ze zdaniem Cerkwi prawosławnej, dla której unicy stanowili niebezpieczną konkurencję. Na terenie Królestwa Polskiego niemałym argumentem przeciwko przywróceniu Kościoła greckokatolickiego były roszczenia majątkowe, które pojawiły się wraz z ogłoszeniem ukazu tolerancyjnego. O przejęte świątynie zaczęli upominać się byli unicy. Taka sytuacja miała miejsce w Witulinie w powiecie konstantynowskim. Miejscowa ludność na początku 1906 r. zwróciła się do gubernatora siedleckiego z prośbą o przekazanie dawnej unickiej świątyni, należącej do 1905 r. do zlikwidowanej z parafii witułińskiej. Analogiczna sytuacja miała miejsce kilka miesięcy wcześniej w guberni suwalskiej, gdzie chłopcy z Dorsunia i Bali Nowej (z powiatu augustowskiego) prosili generała-gubernatora warszawskiego we wrześniu 1905 r. o zwrot (zlikwidowanego w 1885 r.) kościoła w Teolinie [6, k. 110-110v; 14, k. 15-15v].

Synod Świętobliwy na wspomniane wyżej wydarzenia zajął określone i zdecydowane stanowisko. W dniu 10/23 marca 1906 r. wydał on ukaz skierowany na imię biskupa Eulogiusza. Odniesiono się w nim do listu 16 duchownych unickich, którzy opuścili Rosję, m.in. dlatego, że byli przeniknięci „*łacińsko-polskim duchem*” i nie skrywali swojego poparcia dla wrogich, antyrosyjskich dążeń Polaków. Ihumena J. Łomnickiego i o. Nikołaja Franko określono jako osoby oddane „*idei polskiej*”. Pojawienie się tego typu nowych

agitatorów na Rusi, niósł olbrzymie zagrożenie dla tutejszego rosyjskiego stanu posiadania. Podkreślano, że odrodzenie i umocnienie ruskiej samoświadomości wśród byłych unitów z terenów Chełmszczyzny i Podlasia, możliwe jest jedynie poprzez Cerkiew prawosławną oraz wychowanie w rosyjskiej szkole narodowej. Przy czym niezwykle istotne znaczenie ma administracyjne wydzielenie tych terenów ze składu Królestwa Polskiego, co było zapowiedzią batalii o wyodrębnienie przyszłej guberni chełmskiej [13, apk. 40-40 зв., 54]. Wspomniany ukaz trafił na ręce biskupa Eulogiusza w dniu 13/26 marca, po czym został przekazany do kancelarii konsystorza diecezji chełmskiej. Tam został wkrótce omówiony przez członków konsystorza. W dniu 1/14 kwietnia 1906 r. podano go do wiadomości wszystkich dziekanów diecezji chełmskiej w formie pisma okólnego (jego tekst został zamieszczony w Aneksie) [4, k. 7-8v].

Decydujące znaczenie dla odrzucenia wszelkich pomysłów przywrócenia Kościoła unickiego, miała postawa rosyjskich władz państwowych, a szczególnie Synodu Świętobliwego. Przywrócenie Unii w opinii administracji rosyjskiej, było „niczym innym, jak zezwoleniem na przemoc nad wolnością sumienia łatwowiernych osób” [26, c. 455-456].

Archiwum Państwowe w Lublinie. – Chełmski Konsystorz Prawosławny. – Sygn. 232. – K. 7-8v.

УКАЗ ЕГО ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА, Самодержца Всероссийского, из Холмской Духовной Консистории Благочинному округу

По Указу ЕГО ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА, Холмская Духовная Консистория слушали Указ Святейшого Правительствующего Синода от 10 марта сего года за № 2808 следующего содержания: По Указу ЕГО ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА, Святейший Правительствующий Синод слушали: дело а) по всеподданнейшему ходатайству проживающих в Австрийской Галиции и именующих себя священниками Холмской Греко-Униатской епархии Емилиана Поця, Корнила Мосевича, Адольфа Василевскаго и других, всего в числе 16 человек, о возстановлении Холмскаго Греко-Униатскаго Епископства и о дозволении им возвратиться в Россию и занять их прежние проходы, б) по заявлению проживающего в Риме греко-униатскаго священника Франка о возстановлении в Подляшьє католическаго культа греческаго обряда, в) по поданным игуменом ордена Св. Василия Великаго Иеремиею Ломницким на имя Г. Синодальнаго Ober-Прокурора трем докладным запискам от 4 и 5 октября и 2 ноября 1905 года о содействии к разрешению членам названнаго ордена поселиться и начать свою деятельность в губерниях с униатским населением и г) по представленным Его Преосвященством в отношениях на имя Г. Синодальнаго Ober-Прокурора от 3 и 11 октября 1905 года за № № 2064 и 2098 отзывам по означенным ходатайствам. ПРИКАЗАЛИ: Именующие себя священники Холмской Греко-Униатской епархии, проживающие ныне, в виду запрещения правительства жить среди народа этой епархии, в Австрийской Галиции (в Львове), в всеподданнейшем прошении от 3 июля 1905 года, изложив, что народ Холмской Греко-Униатской епархии после Высочайшаго указа об укреплении начал веротерпимости потому бросился отставать от православия и возвращаться в католичество, за неимением в Холмщине своего русскаго духовенства, просят в виду означеннаго указа, о возстановлении Холмскаго Греко-Униатскаго Епископства

и о дозволеніи им свободно и безопасно возвратиться на родину и занять их прежнія места. В виду того же указа, к бывшему Синодальному Обер-Прокурору обратился проживающий в Риме греко-униатский священник Франк с заявлением, в коем, указав, что Польский Комитет, именующий себя Обществом Покровительства Униатам, выпустил прокламацию, которую приглашает католиков греческаго обряда приписать и присоединиться к церкви латинской, но что католическое греческаго обряда духовенство с большинством своих верных отказывается податься на эти происки и просить замены публичнаго католическаго культа обрядом греческим, с своей стороны полагает, что русское правительство для уничтожения польских происков должно бы войти в соглашение с Св. Престолом и дать католикам русинам Подляшья иерархическую организацию с восстановлением епархии в Холме и организацией приходов, с денежным на это ассигнованием. В свою очередь и игумен ордена Св. Василия Великаго Иеремия Ломницкий, в виду перехода после Высочайшаго Указа 17 апреля большаго количества бывших униатов в Римско-католическую веру, обратился к бывшему Синодальному Обер-Прокурору с докладными записками, в коих указав, что униаты южно- и северо-западных губерний, оставляя Православную Церковь, вместе с этим теряют и свою русскую национальность, и будучи убежден, что лишь чрез предоставление униатам возможности перехода на прежнее униатское вероисповедание при содействии ордена Св. Василия Великаго возможно будет удержать их от дальнѣйшаго перехода в католичество просить о содействии к разрешению ему, Иеремию Ломницкому, поселиться временно и начать свою деятельность в вышеозначенных губерниях по указанию начальства. Его Преосвященство, по содержанию вышеозначенных ходатайств, объяснил, что введение унии в Холмщине и Подляшье весьма нежелательно и опасно, так как она явится не союзницей и другом Православной Церкви, а ея врагом. Много гибели внесла она в нашу жизнь в свое время, а теперь она бы довершила свое злое дело. Сомнительна польза введения ея и в целях сохранения национальной самобытности местного русскаго населенія, что имеет в виду Франк, ибо в свое время Уния Холмской и Забужной Руси сослужила большую службу Польше в ея стремленіи к ополяченію местнаго русскаго населенія: тысячи русских людей совершенно потеряли свою национальную самобытность и теперь совершенно слились с поляками. Относительно личностей греко-униатских священников, подавших вышеозначенное всеподданнейшее прошение, оказалось, что большинство из них должны были выехать за границу, между прочим и потому, что были проникнуты латино-польским духом и не скрывали своего сочувствия враждебным антирусским движениям поляков. Что касается докладных записок игумена ордена Св. Василия Великаго Иеремии Ломницкаго, то Его Преосвященство поставил их в связь с вышеизъясненными домогательствами греко-униатских священников и Франка и счел проистекающими из одного источника и стремящимися к одной цели. Самый орден Василиан, по объясненіи Его Преосвященства, имеет своей специальной задачей распространение унии среди православнаго народа и, кроме того, в настоящее время Базилианское греко-униатское братство в такой мере отдалось на служение польской идее, что по своему духу и внутреннему характеру представляет не столько церковную, сколько политическую польскую ассоциацию. Появление таких деятелей в Холмской

епархии, и без того наводненной разными агитаторами и истерзанной всякими волнениями, внесло бы, по заключению Его Преосвященства, в ея жизнь новую смуту и явилось бы великим несчастьем для Православной Церкви и русской народности в том крае. В виду таких данных, Его Преосвященство нашел поселение в пределах Холмской епархии игумена Ломницкаго или каких-либо других монахов Базилианскаго ордена весьма нежелательным и вредным и ходатайствовал о принятии всяческих мер к недозволению им поселиться и вести пропаганду в названной епархии. С своей стороны Его Преосвященство полагает, что великое дело возрождения и укрепления русского самосознания в местном народе возможно лишь под сению Св. Православной Церкви путем перевоспитания этого народа в русской строго-национальной школе, при чем чрезвычайно важное значение имело бы полное административное обособление Холщины и Подляшья от Царства Польскаго, ибо только в этом разобщении с Польшей заключается верный залог спасения православной веры и русской народности. Обсудив изложенное, Святейший Синод, в виду отзыва Его Преосвященства, находит вышеизъясненные ходатайства греко-униатских священников Емилиана Поцея, Корнила Мосевича, Адольфа Василевскаго и других, а равно заявление греко-униатскаго священника Франка и докладныя записки Иеремия Ломницкаго подлежащими удовлетворению и посему определяет: ходатайства сии оставить без последствий.

ПРИКАЗАЛИ:

Об изложенном в вышеизложенном синодальном указе дать Вам знать Указом для сведения с предложением иметь бдительный надзор, дабы вредная деятельность навязывающих агитаторов не проявлялась по местам тайно, и о всяком проявлении пропаганды, если такая обнаружится со стороны Базилиан, немедленно доносить Его Преосвященству.

Г. Холм. 1 апреля 1906 года

1. Archiwum Państwowe w Lublinie. – Chełmski Konsystorz Prawosławny. – Sygn. 26.
2. Archiwum Państwowe w Lublinie. – Chełmski Konsystorz Prawosławny. – Sygn. 45.
3. Archiwum Państwowe w Lublinie. – Chełmski Konsystorz Prawosławny. – Sygn. 67.
4. Archiwum Państwowe w Lublinie. – Chełmski Konsystorz Prawosławny. – Sygn. 232.
5. Archiwum Państwowe w Lublinie. – Chełmski Zarząd Duchowny. – Sygn. 64.
6. Archiwum Państwowe w Lublinie. – Chełmski Zarząd Duchowny. – Sygn. 70.
7. Archiwum Państwowe w Lublinie. – Chełmsko-Warszawski Duchowny Konsystorz Prawosławny. – Sygn. 1340.
8. Archiwum Państwowe w Lublinie. – Chełmsko-Warszawski Duchowny Konsystorz Prawosławny. – Sygn. 5735.
9. Archiwum Państwowe w Lublinie. – Kancelaria Gubernatora Lubelskiego. – Sygn. 1905:6t.
10. Archiwum Państwowe w Lublinie. – Kancelaria Gubernatora Lubelskiego. – Sygn. 1905:130.
11. Archiwum Państwowe w Lublinie. – Kancelaria Gubernatora Lubelskiego. – Sygn. 1906:72.
12. Archiwum Państwowe w Lublinie. – Rząd Gubernialny Lubelski. – Sygn. A IV 1905:31.
13. Центральний державний історичний архів України, м. Львів. – Ф. 693. – Оп. 1. – Спр. 2.
14. Lietuvos Valstybės Istorijos Archyvas w Wilnie. – Zespół 1010. – Inwent. 1. – Spr. 1773.
15. Wojewódzka Biblioteka Publiczna im. H. Łopacińskiego w Lublinie. – Sygn. 2163. – T. 4.
16. Gazeta Świąteczna. – 1907. – № 1384.

17. Przegląd Katolicki. – 1905. – № 126.
18. Митрополит Андрей Шептицкий і греко-католики в Росії. Кн. 1. Документи і матеріали 1899-1917 / [Ред.] И. Аввакумов О. Гайова. – Львів, 2004.
19. Dębiński K. Ukaz tolerancyjny z dnia 30 kwietnia 1905 roku w diecezji lubelskiej. Wolność unitom porzucania prawosławia. – Warszawa, 1918. [Odbitka z wiadomości archidiecezjalnych warszawskich].
20. Kołbuk W. Duchowieństwo unickie w Królestwie Polskim 1835-1875. – Lublin, 1992.
21. Latawiec K. Organizacja i akta Chełmskiego Zarządu Duchownego // Dzieje biurokracji na ziemiach polskich / Pod red. A. Górkę, K. Latawca, D. Magiera. – Lublin, Siedlce, 2009. – T. III.
22. Mróz M. Z dziejów rosyjskiego katolicyzmu. Kościoł greckokatolicki w Rosji w latach 1907-2007. – Toruń, 2008.
23. Петрушко В. Деятельность униатского митрополита Шептицкого по распространению католицизма восточного обряда в России в период между революцией 1905 г. и Первой мировой войной // Богословский Сборник / Православный Свято-Тихоновский Богословский Институт. – 2001. – Вып. 7.
24. Simon G. Konstantin Petrovič Pobiedonoscev und die Kirchenpolitik des Heiligen Sinod 1880-1905. – Göttingen, 1969.
25. Weeks T. Nation and State in Late Imperial Russia. Nationalism and Russification on the Western Frontier, 1863-1914. – Illinois, 1996.
26. Верт Пол. Трудный путь к католицизму. Вероисповедная принадлежность и гражданское состояние после 1905 г. // Lietuvių Katalikų Mokslo Akademija Vilniaus. – Vilno, 2005. – T. 26.

SUMMARY

Krzysztof Latawiec, Andrzej Szabaciuk

Problem of come-back of Uniate Church in Polish Kingdom in 1905-1906 years.

In following article we are concern oneself with the Uniate Church restoring problem in the Kingdom of Poland in 1905 – 1906. At the beginning there is indicated a problem of Ukaz “On Religious Tolerance” and a situation after April 17 th, 1905. In the next part of this article we are trying to demonstrate most important attempts of the Uniate Church restoring.

Олександр Лахно,

**кандидат історичних наук, доцент кафедри
всесвітньої історії та методики викладання історії
Полтавського національного педагогічного
університету імені В.Г.Корolenka**

ВІРУЮЧІ РАДИ ЦЕРКОВ ЄВАНГЕЛЬСЬКИХ ХРИСТИАН-БАПТИСТІВ ПОЛТАВЩИНИ В ПЕРІОД РОЗВОЮ ДИСИДЕНТСЬКОГО РУХУ

У статті робиться екскурс у релігійне життя полтавського краю 60-70-х років минулого століття, де на прикладі діяльності прибічників опозиції в середовищі Євангельських християн-баптистів простежується місце полтавців у релігійному дисидентському русі.

Ключові слова: дисиденти, Євангельські християни-баптисти, опозиція, Рада Церков.